

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

669 תשפ"ב פאה תשפ"ב 1"6 תשפ"ב 1"6 תשפ"ב 669
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482

הנושא: קיום ספק מצוה חשוב מקיום מצוה ודאית.

השלישי פתח את הפה שלו, גם לו יש טענות... 'כבוד הרב, אתה כך הולך לקחת את החבר והשאר אתי לבדי, כך עושים בני חבורה, זה לא דרך ארץ כל הדרך הלכנו ביחד, והצטערנו ביחד בטורח הדרך, ועכשיו אלהיך עזר לך ופתח לך את הנהר ואני אשאר כאן?!', אמר לו רבי פינחס בן יאיר לנהר 'תפתח שלישיית גם בשביל הישמעאלי הזה, שלא יהיה לו תלונה', ונקרע הנהר, ועבר גם השלישי.

אמר רב יוסף: "כמה נפיש האי גברא", כמה כוחו גדול, יותר ממשה רבינו ע"ה, "דאילו התם חד זימנא, והכא תלתא זימני", משה רבינו ע"ה קרע את הים פעם אחת, והוא קרע את הנהר שלוש פעמים.

שואל הרה"ק הרבי רבי אלימלך מליז'נסק ז"ע, בספרו הקדוש "נועם אלימלך" בסוף הספר, ב"ליקוטי שושנה". מהיכן הגמרא לומדת שרבי פינחס בן יאיר יותר גדול ממשה רבנו? הלא משה רבנו לא היה לו צורך לקרוע את הים יותר מפעם אחת. ואילו רבי פינחס היה לו צורך לבקוע שלוש פעמים, אבל עדיין זה לא אומר שכביכול שם לא היו יכולים לקרוע גם כן שלוש פעמים אם היה צורך?

אומר הנועם אלימלך, שמעשה אבות סימן לבנים. שכל דבר ודבר קשה מאוד לפתוח את השער בפעם ראשונה, אבל אחרי שפעם אחת פתחו את השער, כבר יותר קל לפעול ניסים, לפעול ישועות.

וזו כוונת הגמרא: "כמה נפיש האי גברא" מהיכן בא כוחו של רבי פינחס בן יאיר לקרוע את הנהר שלוש פעמים? "ממשה רבינו ע"ה", מכוחו של משה רבנו ושישים ריבוא, שהם פתחו את השער, ועל ידי כך יכל רבי פינחס לפתוח עוד פעם את הנס של לחלוק את הנהר.

אבל מה שאינו מובן לכאורה, נהר גינאי טען טענה הגיונית ואילו רפ"י איים עליו בזרוע? האם אין לרפ"י תשובה עד שעליו להשתמש בכח?

אך באמת טענת הגינאי אינה צודקת, כי אטו מי שהולך לפדיון שבויים ואינו מצליח אינו נחשב עושה רצון קונו? כבר לימדנו החפץ חיים זצוק"ל על מאמר התפילה: "אנו עמלים ומקבלים שכר" - על העמל עצמו אף מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ליתן עליה שכר, כאשר לא נעשתה בפועל, וכמ"ש "חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה" (קידושין מ') אם כן מדוע לא יחשב

התנא רבי פינחס בן יאיר, וגילה לנו האריז"ל כי היו שני רבי פינחס בן יאיר.

כך כתב בשער הגלגולים (סוף הקדמה מ') שמביא את דברי הזהוה"ק בסוף האידרא זוטא שרבי שמעון בר יוחאי הושיב את כל בני חבורתו הקדושה, ובניהם גם את רבי פינחס בן יאיר, וז"ל: אמר הא רבי פינחס בן יאיר הכא, נראה דרבי שמעון בר יוחאי ע"ה נפטר אחר רבי פנחס חמיו. ובגמרא דידן מיייתי ההוא עובדא דרבינו הקדוש, שזימן לסעודה לרבי פינחס, ולא רצה, וגבה טורא ביניהו, וכבר היה אז נשיא והנה עתה בשעת פטירת רבי שמעון בר יוחאי לא היה רבינו הקדוש ז"ל נשיא, אף לא גדול בשנים, כי רבינו הקדוש ורבי אלעזר בן רבי שמעון היו שווים בשנותיהם כנודע. ואפשר דתרי רבי פינחס הוו, והראשון היה חמיו של רבי שמעון בר יוחאי, ונפטר מקודם. והשני היה בן בנו של זה הראשון, והיה בימי רבינו הקדוש ז"ל. עכ"ל.

נמצא, כי היו שני רבי פינחס בן יאיר. ורבי פינחס בן יאיר של הזהוה"ק איננו רבי פינחס בן יאיר שהיה אצל רבי יהודה הנשיא.

מעתה נביא מעשה בעניינו של רבי פינחס בן יאיר השני. הגמרא (חולין ז.) מספרת שרבי פינחס בן יאיר היה הולך בדרך 'לפדיון שבויים', והיה הולך איתו יהודי אחד בשביל אפיית מצות והלך איתו גם איזה ישמעאלי (ערבי) אחד, הלכו יחד, והגיעו לנהר 'גינאי', אמר לו רבי פינחס בן יאיר לנהר גינאי, 'אני הולך לקיים מצוה, יש לפני מצות 'פדיון שבויים', ואתה זורם כאן ומפריע לי לעבור, ובכן, אם אתה נקרע בעבורי, נפתח לשנים, מה טוב, אבל אם לא, הרי אני מייבש אותך!'

אמר לו הנהר, כלומר, השר של הנהר (תוס' חולין שם) ענה לו, אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני (כל הנחלים הולכים אל הים בגזירת המלך) אתה ספק עושה ספק אין אתה עושה, שמא לא יתנו לך בפדיון, אני ודאי עושה. אמר ליה: אם אי אתה חולק, גוזרני שלא יעברו בך מים לעולם חלק ליה.

נקרע הנהר ועבר בתוכו. אחרי שעבר רבי פינחס בן יאיר, אמר לו אותו יהודי: 'כבוד הרב, אתה עברת ואני אשאר כאן, הרי גם אני הולך לעשות מצוה, לטחון את הקמח למצות!', אמר לו רבי פינחס בן יאיר לנהר 'תקרע שנית גם בעבורי', ונקרע הנהר ועבר אותו יהודי, ואחרי שחצה, אותו ישמעאלי

רפ"י עושה רצון קונו בהליכתו אם לא יתנו לו את השבוי
בעד כספו?

ומוסיף על כך האדמו"ר מראדזין בעל התכלת: כשאדם
פונה לקיים מצוה שיש ספק אם יצליח בה, מעלתה יותר
גבוהה מאשר קיום מצוה ודאית.

וזהו שטען רבי פנחס בן יאיר למלאך הממונה על נהר
גינאי: אתה אומר שאתה גדול ממני מפני שאתה בוודאי
עושה ואני ספק עושה, אדרבא איפכא מסתברא, מזה מוכח
שאני גדול ממך, והראיה שאני גדול ממך, כי אני יכול לגזור
עליך שלא יעברו בך מים לעולם וכח זה שהצדיק גוזר והקב"ה
מקיים לא נמצא בצבא מעלה.

והביא לכך ראיה: בסוף פרשת ויקרא מפורטים דיני
הקרבת 'חטאת' ו'אשם תלוי'. קרבן 'חטאת' נדרש להביא מי
שעבר עבירה בשגגה. ואילו 'אשם תלוי' מובא על ספק חטא,
כאשר האדם שרוי בספק אם חטא בשגגה אם לאו.

הגמרא בכריתות (יז:) מביאה דוגמה לכך: מי שהיו לפניו
שני סוגי שומן ואכל אחד מהם. אחר-כך נודע לו שאחד מהם
היה כשר, ואילו השני היה חלב, שומן אסור. במקרה כזה עליו
להביא קרבן 'אשם תלוי'.

הגמרא (זבחים מח.) קובעת את הערך המינימלי של כל
אחד מהקרבת: "חטאת - בת דנקא, ואשם - בת שתיים".
כלומר, קרבן 'חטאת' חייב להיות לפחות בעל ערך של מטבע
הקרוי 'דנקא', ואילו ערכו המינימלי של קרבן 'אשם' חייב
להיות לפחות 'שתיים' - שני סלעים (שהם ארבעים ושמונה
דנקאות!).

נשאלת כאן השאלה, איך ייתכן שעל ספק חטא נדרש
האדם להביא קרבן יקר פי ארבעים ושמונה מאשר על חטא
ודאי; לכאורה ההיגיון אומר שחטא ודאי חמור יותר מספק
חטא!?

רבינו יונה (מסכת ברכות דף א' ע"ב ד"ה והא דאמרין) מסביר:
שעיקר הכפרה אינו הקרבן אלא התשובה, ומטרתו של הקרבן
היא לעורר את האדם לתשובה. כשיהודי יודע בוודאות
שחטא, הוא חש רגשות של תשובה, ולכן די לו בקרבן זול
יותר; אך כאשר הוא שרוי בספק אם חטא בכלל - יש לנקוט
אמצעי שיעורר בו את רגש התשובה, ולכן עליו להביא קרבן
יקר יותר, כדי להמחיש לו את חומרת החטא ולעוררו
לתשובה.

ואם כך לגבי עבירה שספק עבירה חמור יותר מעבירה
עצמה, ודאי שלגבי קיום מצוות, שקיום ספק מצוה חשוב
יותר מאשר קיום מצוה ודאית.

וכן מובא בתורת כהנים: "רבי עקיבא אומר האוכל חלב
מביא חטאת בסלע, ספק אכל ספק לא אכל מביא אשם תלוי
בשתי סלעים, אם כך ענש למי שבא לידו ספק עבירה, על
אחת כמה וכמה שישלם שכר לעושה מצוה".

מבואר מדברי התנא, שאם לגבי 'ספק עבירה' חמורה
היא מן הוודאי, כל שכן לגבי מצוה שהספק גדול מן הוודאי.
והטעם, כי הגם שבכמות ודאי מצוה מבוררת גדולה יותר
ממצוה מסופקת, אבל באיכות מי שזרז וחרד לדבר ה' לקיים
מצוות הש"ת אפילו על צד הספק, זה מורה על גודל חביבות
מצוותיו יתברך אצלו יותר מכאשר מקיים מצוה ודאית, ולכן
שכרו מרובה.

וחשבתי להביא לכך הוכחה ממש רבינו, הגמרא
במסכת סוטה (יג.) אומרת: תנו רבנן, בוא וראה כמה חביבות
מצוות על משה רבינו, שכל ישראל כולן נתעסקו בביזה והוא
נתעסק במצוות, שנאמר "חכם לב יקח מצוות" שהתעסק
בארנו של יוסף. עי"ש.

ולכאורה גם ישראל שהתעסקו בביזת מצרים היה זה
מחמת ציוויו של הקב"ה, כמו שנאמר (בא "א", ב) "דְּבַרְנָא
בְּאֲזֵי הָעָם וַיִּשְׁאַלְוּ אִישׁ מֵאֵת רַעְלוֹ וְאִשָּׁה מֵאֵת רַעוּתָהּ

כְּלִי-כֶסֶף וְכָלִי זָהָב". ואומרת על כך הגמרא בברכות (ט): "דְּבַר
נָא בְּאֲזֵי הָעָם" וגו'. אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: אֵין "נָא" אֱלָא לְשׁוֹן
בְּקֶשֶׁה, אָמַר לִיה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשָּׁה: בְּבִקְשָׁה מִמֶּךָ, לָךְ
וְאָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל: בְּבִקְשָׁה מִכֶּם, שְׁאֵלוּ מִמֶּצְרַיִם כְּלִי כֶסֶף
וְכָלִי זָהָב, שְׁלֹא יֵאמַר אוֹתוֹ צָדִיק, "וְעִבְדוּם וְעָנוּ אֹתָם" —
קִיָּים בָּהֶם, "וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל" — לֹא קִיָּים בָּהֶם.
אָמְרוּ לוֹ: וְלֹאִי שֶׁנִּצָּא בְּעֶצְמֵנוּ! מִשָּׁל: לֹאֲדָם שֶׁהָיָה חֲבוּשׁ
בְּבֵית הָאֲסוּרִים וְהָיוּ אוֹמְרִים לוֹ בְּנֵי אָדָם: מוֹצִיאִין אוֹתְךָ
לְמִקְחָר מִבֵּית וְכו'.

ואם כן, מה מעלתו של משה רבינו על בני ישראל בזה
שהתעסק בארנו של יוסף ולא בביזת מצרים?

המדרש (שמ"ר כ, יט) עונה על כך וז"ל: "ויקח משה את
עצמות יוסף", עליו הכתוב אומר (משלי י) "חכם לב יקח
מצוות" שכל ישראל היו עסוקים בכסף וזהב ומשה היה עסוק
בעצמות יוסף, שנאמר "ויקח משה את עצמות יוסף". אמר
הקב"ה למשה: עליך נתקיים "חכם לב יקח מצוות", יוסף היה
חייב לאביו לקבור מפני שהוא בנו, ואתה לא בנו ולא בן בנו
ולא היית חייב לעסוק בו וקברת אותו, וכן אני שאיני חייב
לבריה אני מטפל בך ואקברך שנאמר (דברים לד) "ויקבור
אותו בגי". ע"כ.

אולם לפי היסוד שנתיחדש כי קיום ספק מצוה מעלתו
יותר גבוהה מאשר לקיים מצוה ודאית, הרי שעם ישראל
בלקייח ביזת מצרים קיימו מצוה ודאית, לעומת זאת משה
רבינו, כל עוד לא הביא את יוסף לקבורה בער שכס, לא קיים
את המצוה בשלימותה, נמצא שמשו רבינו בחר לקיים ספק
מצוה, שמא לא יגיע לארץ ישראל ולא יזכה לקבור את יוסף
הצדיק בעיר שכס.

לכן מעלתו של משה רבינו שבחר להתעסק בארנו של
יוסף בגדר של ספק מצוה, גבוהה יותר משאר עם ישראל
שהתעסקו במצוה של ביזת מצרים — מצוה ודאית.

שבת מברכים חודש אלול:

א. בספר דרכי חיים ושלום מתאר מעמד ברכת החודש בשבת מברכים
אלול בהיכלו של הרה"ק מוהר"א ממנוקאטש זי"ע. וז"ל: בשבת
מברכין אלול, כשהרים קולו נאדר בקדוש לומר "ראש חודש אלול
יהיה ביום" — חיל כיוודה אחז לכל השומעים. וכן אחר כך, באמירת
"יחדשוהו הקב"ה עלינו ועל כל עמו בית ישראל בכל מקום שהם
לטובה ולברכה וגו', אחר תיבת "ולרפואה שלימה" היה מוסיף ואומר
בקול ברי: "ולתשובה שלימה ולגאולה קרובה ונאמר אמין". ולנוכח,
באותה שעה היתה עוברת רוח טהרה על המתפללים עד ש"אם אבן
הוא נימוח ופשפש במעשיו". עכ"ל.

ב. מובא בספרים הקדושים, שמי שמתחיל להתחזק ולהתעלות קודם
חודש אלול, זוכה לסייעתא דשמיא עצומה בחודש אלול בעשיית
התשובה ולרחמים מרובים.

ג. הרה"ק מצאנו זי"ע היה מספר כשיברכו את החודש אלול אצל
הרבי הקדוש מלובלין זי"ע, הרי הקירות בכו יחד איתו, מגודל
ההתעוררות והתלהבות (גליון מעון דוד).

ד. סיפר מרן הרמ"ח מסלונים זצ"ל (מאמר מרדכי ח"ב עמ' רס"ה):
הרה"ק מקוברין זי"ע סיפר על עצמו, בימי ילדותו בהיותו כבר שית,
והיה שבת מברכים אלול, והוא השתובב כדרך הילדים. ניגשה אליו
אחותו וצעקה עליו: משה! הרי כבר בירכו את חודש אלול, והדגים
במים זוחלים ורועדים מאימת הדין, ואתה משחק עם הילדים?

ואמר הרה"ק: היא היתה צדקנית, ודבריה נכנסו ללבי, ומאז הכנסתי
את עצמי לעבודת השי"ת.

ה. הרה"ק הרדצ"ש מלעלוב זי"ע סיפר על זקינו הרבי ר' משה מלעלוב
זי"ע: החל משבת מברכין חודש אלול ראו בביתו פחד ימי הדין
והתרגשות ימים נוראים, כל כך עד שכל בני הבית והמשרתים היו
מפייסים ומרצים האחד לחברו כמו בערב יוה"כ (קובץ בית דוד).

ו. בספר רזא דעובדא (עמ' נ"א) מביא ששמע מהאדמו"ר מוהר"א זי"ע
מקרעטשניף זצ"ל, שסיפר מדודו הקדוש מהר"ם מפרימישלאן זי"ע, ש
שבמוצ"ש מברכין אלול, לא רצה פעם לקבל פתקאות מהאנשים שבאו
לשבות אצלו בצילו לש"ק זה, באמרו שכבר הגיעה שבת מברכין אלול
ומאיר עדיין לא עשה תשובה.

עוד מובא שם, שהרה"ק רבי אליעזר זאב מקרעטשניף זי"ע א"ה שהחל
משבת מברכין אלול לסיים מדי שבת כל ספר התהילים בציבור בש"ק
אחרי"צ עד ראש השנה.